

Openingstekst: Kortverhaal'

Op een dag verdwaalde er een vrouw in een dicht bos. Ze zwierf hierheen en dan weer daarheen in de hoop een uitweg te vinden. Terwijl de uren verstreken, raakte ze alleen maar verder verdwaald. Toen stuitte ze toevallig op een andere persoon die in het bos liep. Hopend dat hij misschien een uitweg wist vroeg ze: 'Kunt u me vertellen welk pad het bos uit leidt?' 'Het spijt me' zei de man, 'maar dat kan ik u niet vertellen. Ik ben zelf ook behoorlijk verdwaald.' 'U hebt in een gedeelte van het bos rondgedwaald'

zei de vrouw, 'terwijl ik rondzwierf in een ander deel. We weten allebei niet waar de uitgang is maar we weten samen wel veel paden die nergens toe leiden. Laten we onze kennis van die paden delen, dat vinden we samen misschien een pad dat ons wel het bos uitbrengt' 'Wat voor deze wandelaars geldt' zei Rebbe Chaim 'geldt ook voor ons. 'We weten misschien niet waar de weg is die naar buiten leidt, maar laten we met elkaar delen, welke wegen ons alleen maar terug naar binnen hebben geleid.'

Lezingen:

Gen. 3, 6-13

De vrouw keek naar de boom. Zijn vruchten zagen er heerlijk uit, ze waren een lust voor het oog, en ze vond het aantrekkelijk dat de boom haar wijsheid zou schenken. Ze plukte een paar vruchten en at ervan. Ze gaf ook wat aan haar man, die bij haar was, en ook hij at ervan. Toen gingen hun beiden de ogen open en merkten ze dat ze naakt waren. Daarom regen ze vijgenbladeren aan elkaar en maakten er lendenschorten van. Toen de mens en zijn vrouw de HEER God in de koelte van de avondwind door de tuin hoorden wandelen, verborgen zij zich voor Hem tussen de bomen. Maar de HEER God riep de mens: 'Waar ben je?' Hij antwoordde: 'Ik hoorde U in de tuin en werd bang omdat ik naakt ben; daarom verborg ik me.' 'Wie heeft je verteld dat je naakt bent? Heb je soms gegeten van de boom waarvan Ik je verboden had te eten?' De mens antwoordde: 'De vrouw die U mij hebt gegeven om mij terzijde te staan, gaf mij vruchten van de boom en toen heb ik ervan gegeten.' 'Waarom heb je dat gedaan?' vroeg de HEER God aan de vrouw. En zij antwoordde: 'De slang heeft me misleid en toen heb ik ervan gegeten.'

Thora; 3e en 4e strofe uit het Joodse 'Achtien gebed' of Sjemonè Esré.

Heilig zijt gij en heilig is uw Naam en heiligen loven u elke dag, sèla. Gezegend gij, Heer, heilige God. Gij begenadigt de mens met weten en leert de sterveling inzicht. Begnadig ons van uwentwege met weten, inzicht en verstand. Gezegend gij, Heer, die begenadigt met weten.

Doe ons omkeren, onze Vader, tot uw Tora en breng ons nader, onze Koning, tot uw dienst en voer ons in volledige omkeer terug tot voor uw aangezicht. Gezegend gij, Heer, die de omkeer wil.

Overweging

In deze laatste dagen van het jaar, wordt er traditiegetrouw veel teruggekeken. Terugkijken in het jaaroverzicht van het jaarnaal naar gemaakte keuzes op politiek-maatschappelijk- ecologisch- en op andere gebieden zoals naar keuzes die we hier in de Ekklesia maakten. 2024 Was voor de Ekklesia Leiden een jaar van groei, samenwerking en vernieuwing staat te lezen in onze Nieuwsbrief. Maar we zijn er nog niet en zullen nog verder verkennend doorgaan. Ook persoonlijk kijken we terug. We wandelen bij wijze van spreken door het afgelopen jaar: januari, de zomer, de herfst, de afgelopen

feestdagen. We kijken terug – en maken de balans op: ‘Wat was het voor een jaar, hebben we alles uit dit jaar gehaald. Was het goed?’

Op de drempel van haar dood zei iemand tegen mij ‘Geniet van het leven; het kan zomaar voorbij zijn - dat zie je maar aan mij’. Calvinistische trekjes in mij associëren ‘genieten’ met de betekenis van enkele en speciale gelukkige momenten. Maar zij had het niet over het aaneenrijgen van geluuksmomenten, want daar heb je er nooit genoeg van en bovendien geeft dat niet waarnaar je uitziet: rust in je hart, rust in je ziel. Hoe geniet je dan wel, wanneer is je leven goed? Natuurlijk is dat individueel bepaald en hangt van diverse factoren af. Weten waar je genoeg aan beleeft, wat je leuk vindt - wat voor jou van belang is helpt daarbij. Daarmee maak je je leven betekenisvol voor jezelf, voor anderen.

Dit zoeken naar - hoe wij de aarde bewonen - is zowel de last en kracht van het leven. Zoekend als een Pelgrim zijn we daarin, ieder voor zich. In de hoop een antwoord te vinden op het appèl dat uitgaat van het leven. Het gaat er daarbij niet op om wie gelijk heeft; het gaat erom onderling de onderlinge perspectieven uit te wisselen. Proberen uit te denken hoe we de wereld en onszelf verder kunnen brengen. We ontlenen houvast aan wie en wat we onderweg tegenkomen. Naar iets of iemand dat ons de ervaring van verbondenheid geeft. Dit -iets- kan ons leven verbinden met een zingevend groter geheel en daarmee ons eigen leven HEILIGEN. Voor die verkenning is openheid nodig, aandacht, respect én uitwisseling; ontmoeting.

Onze samenleving heeft dringend behoefte aan verhalen en gesprekken over goed (samen) leven. Aan verhalen waarin de wijsheid en soms ook de waarheid van vorige generaties besloten ligt. Aan mensen om uitkomsten van de ontmoeting in ons leven om te zetten tot handelen, om te zetten in daden. Het is een proces waar we inspiratie uit kunnen putten als we elkaar daarin steunen. Gesprekken, verhalen, de natuur en ook kunst helpen bij het verhelderen hiervan. De opbrengst bestaat uit het vinden van wat voor ieder van ons van diepe waarde is. Wat ontzag en eerbied oproept. En daarmee ‘Heilig je je leven’, vind je rust in hart en ziel.

Binnen het Jodendom is Chassidisme in 18e en 19e eeuw in Oost-Europa een populaire religieuze stroming rond leraren, die Tsaddik of Rebbe genoemd worden. De Pogroms waren de geboortegrond van het chassidisme. In de Ghetto's werden mensen door enkele grote Rebbes onder andere door het vertellen van verhalen - bijeengehouden. Verhalen die rond de 17e eeuw speelden waarin de wetten van de Thora verbonden werden met de dagelijkse spiritualiteit. Hieraan kon men zijn- of haar inzichten ontlenen in deze zware tijden. Heel bekend uit de jongste chassidische beweging is Israël Ben Eliëzer, beter bekend als de Ba'al Shem Tov - de Meester van de Goede Naam. Hij leefde van 1698-1760. Er spreekt vertrouwen uit de verhalen en er zit humor in die de mensen even optillen uit hun sobere bestaan. Kenmerkend en niet onbelangrijk, is dat er geen oordeel wordt geveld en de verhalen meerdere aspecten in zich hebben om zich bewust te worden van hoe je in het leven kunt staan. De dialoog neemt een centrale plaats in de verhalen: tussen het ik en zichzelf – het ik en de wereld, met andere mensen, dieren, dingen EN niet in de laatste plaats tussen God en jezelf.

Wanneer je je verdiept in de leer en het oorspronkelijke gedachtengoed, ontdek je, dat de reikwijdte van de Chassied ruimer is dan het huidige beeld van de orthodoxe joden met pijpenkrullen; ouder ook. Een Chassied van menselijke maat is iemand die deze chèsèd, de ‘goedertierenheid’ van God beantwoordt door met compassie in het leven te staan. MARTIN BUBER omarmde deze traditie en het is aan hem te danken dat zoveel chassidische vertellingen werden opgetekend en vertaald. Verhalen over de bijzondere weg die ieder mens gaat, hoe bij jezelf te beginnen om tenslotte te balans op te maken naar WAAR je op enig moment in het leven staat. Buber begon in 1904 de nog in omloop zijnde verhalen te verzamelen.

Direct toen de kunstenaar en niet Jood Hendrik Werkman deze verhalen las was hij door de verhalen geboeid; twee werelden vloeiden in elkaar: De getto's van de 17e en die van de WOII in de 20e eeuw. HENDRIK NICOLAAS WERKMAN was een bescheiden, niet Joodse man. Zijn omgeving achtte hem niet veel hoger dan 'een drukkerspatroon met een hobby'. In zijn werk was hij zeer creatief, verlegde grenzen. Helaas leverde hem dat niet veel op. Zijn bedrijf ging failliet en hij zocht met andere kunstenaars naar nieuwe wegen om zijn financiële positie te verbeteren maar vooral om te kunnen blijven experimenteren met zijn drukwerk. Daar lag zijn passie. Een kunstenaar ten voeten uit. Ik citeer Werkman: 'ik ben gelukkig als ik iets kan maken, dat ook door een paar andere mensen kan worden aanvoeld als gaaf en zuiver van uiting'. Hij keek met zijn hart! Iedere keer als het leven hem zwaar viel, zocht hij zijn toevlucht in zijn passie. Uiteindelijk werden de oorlogsjaren de meest vruchtbare. Dat klinkt als een paradox voor deze naar vrijheid zoekende man. Het was tegelijk de reden dat hij voor zijn werk door de Duitsers werd opgepakt en gefusilleerd.

Op de liturgie zien we een afbeelding van de hand van Werkman met de titel 'De weg terug'. We zien de Ba'al Shem. Een kleine, blauwe figuur loopt in een rijk en gekleurd landschap. De prent ligt ten grondslag aan het verhaal van de Ba'al Shem die in zijn hart dikwijls het verre roepen van de nood van de wereld en het geklaag van de volkeren in de diepte hoorde. Met vele stemmen vroegen ze hem naar Israël te komen en het land te zegenen. In zijn gebeden vroeg hij God om verlof om naar het oude land te reizen. Maar God antwoordde hem, dat Jeruzalem verlost zal worden, maar dat hij het niet is die over dat moment beschikt. Het is nog geen tijd. God maant de Ba'al-Shem in zijn dorp te blijven en te doen waartoe hij dáár geroepen was. Twee stemmen stredden in zijn ziel: die van het Bijbelse perspectief dat aan hem bleef trekken om het visioen van een 'Jeruzalem', op aarde gestalte te geven en aan de andere kant de stem die van God die kaders aangeeft en hem niet wil laten gaan. Maar de roep vanuit Jeruzalem overstemde uiteindelijk het woord uit de Hemel en zo besloot de Ba'al Shem met zijn leerling rabbi Tsvi om toch op reis te gaan. Het was Zijn vrije keuze.

'De weg terug' H.N. Werkman

Ik citeer uit de begeleidende tekst van dit 'druksel' zoals Werkman de prenten benoemde: *'Onderweg spraken ze aanvankelijk opgetogen over hun reisdoel, maar allengs werd de Ba'al Shem steeds stiller. Hij hoorde iedere nacht de hartstochtelijke en hoopvolle stemmen uit de aarde, maar de stem van God uit de Hemel hoorde hij niet meer en dat beklemde hem. Zwijgend reisden ze alle dagen en kwamen tenslotte aan het strand van de zee. Ze bevonden zich in een scheepje met een zeil van vlamvend rood en geel op volle zee, maar daar eindigt de tocht. In de dodelijke eenzaamheid van het water wijkt alle hoop uit het hart van de Ba'al Shem en als dan door het ruisen van de golven de Godstem zacht en troostvol begint te spreken weet hij, dat de tijd van de verlossing voor Jeruzalem, ook niet voor hem en sowieso niet is gekomen.'* Tot zover het citaat.

Als schipbreukelingen liggen de meester en zijn leerling die ochtend in het vochtige zand aan het strand. Zonder een woord te spreken keren ze zich om, huiswaarts. 'De weg terug'. Is het een mislukking? Ja en nee. In het zachte rood en geel van dit 'Druksel' ligt nog iets van de vreugdevolle verwachting die nu nog geen werkelijkheid kon worden. Maar kijk, deze man die daar heen gaat, geleund op een stokje. In de verte begint het land alweer groen te kleuren en niet ver meer is het ghetto waar deze mens woont en dan is hij weer thuis. Een grotere winst dan Jeruzalem is gewonnen: te wandelen met het Woord, is wandelen met God; overal in de wereld desnoods op een stokje leunend.

In zijn creatieve verbeelding zegt Werkman zoveel als 'Neem je verantwoordelijkheid in contact met jezelf, met je reisgenoten. Leer van de ervaringen, leef in het hier en nu – volg je dromen – en herijk, wees stil en hoor God en ga verder. Ook al lijkt het dat je teruggaat. Het is menselijk dat we in ons leven omwegen maken, wegen bewandelen die doodlopen. Soms strijdt het hoofd met het hart en maken we een keuze die we achteraf misschien ervaren als een mislukking; een andere keer als een extra ervaring tot we innerlijk weten dat het 'goed is' is.

Tijdens het scheppingsverhaal uit Genesis klinkt regelmatig 'En God zag dat het goed was'. Dit 'Goed' gaat dan over de bestemming van Zijn creatie van dat moment; goed in zichzelf. Zo is het Licht goed, omdat het doet wat het moet doen: Licht geven... Dingen zichtbaar maken. Wanneer zijn wij dan goed? In het verlengde van het vorige zou je als antwoord verwachten: als wij doen waartoe wij bedoeld zijn. Laten we teruggaan naar de tekst in het Paradijs. God vond niet dat de mens voldeed aan hoe hij bedoeld was. ADAM had een goed leven: een plek om te wonen, een vrouw, een tuin om uit te eten. Hij hield zich onbekommerd op in het Paradijs waar alles voorhanden was, maar kwam pas tot bewustzijn toen God de vraag aan hem stelde naar WAAR hij was. En dan hebben we het niet over de vraag naar achter welke struik hij zich verstopte... Als Adam zich na uitzetting uit de tuin bezint op zijn levenshouding kwelt hij zichzelf met de gedachte aan wat hij verkeerd heeft gedaan en hij verstopt zich; voor God en voor zichzelf.

Deze manier van zelfbezinning haalt een mens naar beneden. We lezen dat Adam 'plotseling merkt dat hij naakt is, naar de appel wijst, naar de slang, de verleiding, naar een ander'. Verstoppert lijkt makkelijker dan waarachtig zijn... Adam bevestigt met zijn reactie dat hij geen verantwoordelijkheid voor zijn leven neemt.

Het overkwam ons vast ook. Wie heeft zich nooit eens onzichtbaar gemaakt terwijl hij eigenlijk zichtbaar zou moeten zijn; of was onvoldoende alert als het ertoe deed. Als mens, als land. 'ADAM;' 'MENS... in het Hebreeuws; 'WAAR BEN JE'. Het is een inclusieve vraag die ons gesteld wordt. De vraag impliceert inzicht in WIE j bent en WAAR we op dit moment in het leven staan. Ik - U? - wij.

Het verhaal van Adam en Eva in Genesis is meer dan alleen een oude vertelling; het is een diepgaande reflectie op de menselijke conditie. Zowel een confronterende als een mooie vraag op de drempel van het oude naar het nieuwe jaar. 'Mens waar ben je'? Als verantwoordelijke wezens kunnen, móeten we ook onszelf deze vraag stellen. Dat is passend in het scheppingsverhaal opdat we onszelf kunnen (her)scheppen, verbeteren, ontwikkelen. Elke dag, ieder jaar opnieuw. De weg van de mens is risicovol want wat als je bent verdwaald; te moe wordt omdat de reis te lang duurt. Wat als je niet vindt wat je zoekt? Wie of wat was je reisgenoot of kwam je zomaar iemand tegen met wie je even oploopt? Ga je op weg naar het beloofde land of keer je na een vergeefse tocht terug naar huis... zoals Baäl Shem, Hendrik Werkman en zoveel anderen overkwam. Was de reis dan werkelijk tevergeefs?

Adam werd uit het Paradijs verbannen; verjaagd. Maar dat betekende niet zijn einde. Zijn reis naar een bewust leven met verantwoordelijkheden begon. Waarheen we ook gaan, de belofte is, dat 'God het werk van zijn handen aan de mens niet op geeft'. Vertrouwend op die belofte kunnen wij ons vervolmaken en een waarachtig, authentiek leven leiden. Met Hem, in de ontmoeting met andere mensen die dezelfde of een andere weg gaan die onze kaders kunnen oprekken. Niet alleen ter wille van onszelf om het aardse geluk of de hemelse zaligheid, maar ter wille van het werk dat wij aan Gods wereld moeten volbrengen.

Tot slot: Kijkt u straks ook naar het bloemstuk van Monique, hoe de roos, skimnia, amaryllis en craspedia bij elkaar gebracht zijn. Misschien ontdekt u daarin iets dat uitstijgt boven de prachtige compositie. Geïnspireerd door de verhalen en beelden waarin nieuwe perspectieven opdoemen wens ik ons allen een Goed Leven in het nieuwe Jaar. Dat het zo mag zijn.

Slottekst: Martin Buber

‘Bij zichzelf beginnen, maar niet bij zichzelf eindigen;
Van zichzelf uitgaan maar niet naar zichzelf streven:
Zichzelf zijn maar niet met zichzelf bezig’.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl